

CHARMS—KUDU—HEINSAAR

kui

SIBUL—KALA—MUNAROOG

JÜRI EHLVEST

Kõigile, kes teda tunnevad või on ka ainult kord kohanud Kalev Kudu, on see lavastaja nii elus kui teatraalses ilmas pidanud loengu suguhaigustest. Muidugi ka kõigile oma näitlejatele, jumestajatele, kontsutajatele.

Koos näitliku materjaliga, loomulikult, mille juurde kuuluvad lahutamatu koostisosana umbes sellised kommentaarid:

„Me naisega arvasime juba, et see on seen!”

Oma materjali näpuga osutades venitab Kudu suu kõrvuni, kuid mitte kõverasse ega muigele, sest tema kõrvad algavad suuga täpselt samalt tasapinnalt.

Nagu igal oma tööle andunud lektoril on ka Kudul omad stammväljendid, mis käivad küll ei tea mille kohta, kuid ilmestavad juttu ülelauseti.

Kudul on selleks:

„Vaadake, kui pikk!” ja veelgi olulisem:

„Ei ole või?”

See küsimus silme ees, saab tema lavastusi lahkama hakata.

Ilma selle küsimuse kleepimiseta arvustaja töölaua kohale suures kollases Schneideri kirjas pole mõtet tema töö kallale asuda.

Suutmata sellele küsimusele vastata, ei suuda arvustaja teatrihuvilisele Kalev Kudu lavastuse kohta ka absoluutselt mitte midagi olulist öelda.

Ma märkisin selle olulise dilemma ära ka „Postimehele” saadetud arvustuses; tolle näruse bulvarilehe poolt mulle saadetud „äraütlemine” (läkitasin kokulepitud loo pool tundi enne trükimasinat käivitumist) on nii nurjatu ja äraütlemata nilbe, et ei kannata trükimusta.

Muidugi on „Postimehe” teatrile pühendatud ruum nii ahtake, et neile ma palju muust ei saanudki kirjutada, kuid see on juba nende viga.

Siin, heal paberil, me jõuame ka lavastuseni!

Koguni kolme lavastuseni. Tartu Üliõpilasteatri kolme Kalev Kudu lavastatud Daniel Charmsi – Mehis Heinsaare tükini:

1. Mehis Heinsaar – Daniel Charms – Lewis Carroll, „Artur ja Paul ehk veidi enne maailma loomist”. Esietendus 14. XI 2004 Lutsu Teatrimajas.

2. Mehis Heinsaar – Daniel Charms, „Joogem äädikat, härrased!” Esietendus 8. V 2003 „Vanemuise” Teatrikohvikus.

3. Daniel Charms, „Jelizaveta Bam”. Esietendus 20. II 2004 Lutsu Teatrimajas.

Nüüd siis esimene novellet. (Ma annan lugeja käsutusse kogu vajaliku informatsiooni meie kolme peategelase tausta kohta novelleti üllas vormis!)

Lugeja ülesandeks on iga loo lõpus ära arvata, mida tegelane antud olukor-

ras tegi. Kudu kohta te, kui te enne ka midagi ei teadnud, siis nüüd juba teate; Daniel Charms on tuntud vene kirjanik, kelle kohta leidub üht-teist teatmeteostes (eksklikult Harmsi all); kui lugeja pole lugenud Heinsaart, siis pangu see „Temuk” siin käest ja küsigu üle leti parem toda pepupildiga žurnaali, millel rasvane mõttekriips kõige mõttetumas kohas!

1. KUDU PARIISIS

Pompidou’st siirdus Kudu oma üliõpilashostelisse piki Birgitiinide bulvarit, mille servas oli väike väljaulatuvate roietega putka. Ja selle ukse ees seisis umbes samasugune tüdruk. Nende põhiline vahe, hoone ja inimese, oli see, et tüdrukul oli üks häda, aga hoone ei teinud oma ust lahti ilma, et tema pillu oleks euro susatud.

Nii nad seal siis seisid. Kangekaelne putka ja kangejalgne plika. Iseenesest veidra disainiga, kuid ometi selgelt väljendades, miks just seal. Ja ta sirutas, kui Kudu mööda läks, selle tundmatu eesti lavastaja poole peokese ja küsis eurot, kohe oli aru saada, miks. Ja Kudu muidugi ei tahtnud anda, kuid niisugune ihnus tundus talle isegi enda puhul korraga nõme, pealegi polnud tüdrukul viiga midagi.

Need jalakesed oleksid pälvinud lavastaja tähelepanu ka laialiaetult, mitte vaid kokkulitsutult. Kudu pistis käe sügavalt taskusse, kuid jätkas siiski ka kõhklevat edasilentsimist – oli ju teatav võimalus, et taskus vajalikku münti pollegi, siis oleks võinud vaid õlgu kehitada, tagasihaaravalt pead raputada ja katkematult edasi minna. Seevastu täielik peatumine sisaldas endas juba kindlamat nõustumist, lepet. Seiskudes oleks Kudu selle münti juba igal juhul pidanud leidma, või kas või siinsamas juustupoos suurema raha sedamaid lahti vahetama.

Kudu liikus edasi, tüdruk haakis sappa, Kudu tundis ihu vastas ilusat

kollast raha. Tõmbas selle taskust. Andis tüdrukule, noogutas sõbralikult, kohendas oma Pierrot’-prille, kuid edasi loivates oli ikka veel nagu millegi suhtes kahtlev. Ja vaataski tagasi!

Ja tüdruk nagu tundis seda, vaatas ka tagasi, naeratas sädelevalt ja astus välipeldiku ukse juurde ja naeratas ikka ja Kudu noogutas uuesti ja asus edasi tõttama, kuid mõne sammu järel võttis hoo ikka uuesti maha – ja vaatas jälle tagasi.

Ja peldiku uks oli kinni.

Kudu astus selle poole paar uurivat sammu tagasi – kas nii kiiresti sai see keeruline lukk käia, kas pilu kõrval poleb tõesti juba punanupp?

Aga siis ta juba nägigi tüdrukut kadumas piki bulvarit – sealpool peldikut.

Ja Kudu pistis jooksu – tüdrukule järele! See oli instinktiivne samm, loomusund.

Tüdruk märkas jooksjat ka, ei naeratanud enam, vaid pistis omaltki poolt liduma.

Kudu pörkus inimestega, vabandas ebamääraselt, hetkeks kadus tüdruk silmist, kuid Kudu aimas ära, hüppas sammasse tänavasse. See ummiktee oli üsna kitsas, ettevaatlikult läks Kudu poikvel prügikastide vahelt läbi, läpatavast haisust välja tegemata, piiludes ainiti kastide taha. Tänav lõpus oli lukus raudvärav. Värava orvas ta kükitas. Kudu astus talle peaaegu peale. Vaatas alla, tõmbus pool meetrit tagasi.

Tüdruk soristas ja vaatas Kudule mossis näoga otsa. Siis ta tõusis ja siinkatas puusi nõtkutades püksid üles.

Kudu sirutas peo.

„Quoi donc?” imestas tüdruk.

„In english!” nõudis Kudu.

„Mis tahad?” imestas tüdruk selle peale „in english”.

„Ma tahan oma eurot tagasi!”

„Aga sa said ju selle eest, mis tahtsid!”

„Kuidas?“ üllatus Kudu.

„Sa said euro eest näha, kuidas tüdruk kuseb, selle eest ma seda ju tahtsingi – kas sellest pole sulle siis veel küll? Oma asi siis!“

Selle peale läks Kudul keel täiesti ebaprintsiipiaalselt sõlme:

„Quoi donc – Quoi donc!“

Seisis kui kang, pihk ikka avatud. Tüdruk sättis jakki ja hakkas bulvari poole tagasi tippima.

Tüdruk jõudis kips-kõpsida juba mitu sammu – kummalise kombinatsioonina läigatas ta oma tuhmunud teksakostüümi alt kõrge kontsaga musti kingi –, kui tundis, et keegi sikutab teda varrukast; ta tõstis käe, oli juba midagi hüüdmas, kui märkas, et Kudu...

2. CHARMS LENINGRADIS 1924

Daniel Charms polnud mitte sugugi kohe kirjanik. Alguses astus ta üles matemaatikuna, kandes sootuks teist nime. Nimelt ühe matemaatiku (koodaniku)-nime. Noor Charms armastas matemaatikat väga. Tema eeskujudeks olid Cantor ja üks itaallane, kelle nimi mulle praegu ei meenu.

Need mehed tegelesid lõpmatult lähenevate asjadega, eriti selliste protsesside erijuhtudega – lähenemistega nullile ja lõpmatusele.

Tuhande üheksasaja kahekümne neljandal aastal suri vähki Charmsi õpetaja, „Omevat“ kandnud tähtis matemaatik, kelle nime nüüd enam keegi ei mäleta – Eduard Sindividov.

Siis ei kandnud Charms veel kuulsat „Harmsi“ tolmumantlit oma väga isikupärase peenuudulise pintsaku peal, vaid korralikku ülikonda ja päris head tumedat mantlit, millele talveks sai nõõpida säbrulise, mõnusalt näppude ümber keerduva karakullkrae.

Charms kõhkles kaua, kas panna see mantlile külge või mitte – ühest küljest oli käes november, teisest küljest oli ta ikka olnud tagasihoidlik, eriti õpetajate

suhtes; nii ei teagi me, kuidas selle mantli fassong täpselt oli sel päeval, kui Charms selle tuhaurnile, mille sisse õpetaja tuhastati, ümber pani.

Eduard Sindividovil ei olnud lihasid lapsi, oli ainult vaimseid, andekaim nende seast pidi ta enda hoolde võtma kõige täiega – nii tema vaimse pärandi kui ka pühkima tolmu ta tuhaselt jäänu-kilt.

Urn, tõsi, oli päris ilus.

Peano – tuli meelde, oli see itaalia matemaatik!

Need mehed kasutasid oma töödes läbivalt suurtähelisi konstante: A, B, C, D, E ja nii edasi.

Pärandusega hilisõhtul Marsi väljakult oma erakasse sõiduks võeti noorele matemaatikule takso.

Teatavast tagasihoidlikkusest, millest eelnevalt juba juttu oli, mähkis ta kadunud õpetaja oma mantlisse ja pani enda kõrvale tagaistmele istuma.

Kõik oleks võib-olla läinud ei kuidagi moodi, kui Fontankalt läbi sõites poleks tulevane Daniel Charms silmanud Zinaida Nikolajevnat algavas vihmases kummimantli kraed üles tõmbamas.

Tulevane Charms lasi takso kinni pidada, sest ta tundis, et tal on kohemaid vaja kellegagi relatiivsusteooriast rääkida.

Kummeeritusele vaatamata sai Zinaida selle vestluse käigus läbimärjaks, Charms ei tundnud midagi. Kui vihm mõne tunni jooksul juba sedavõrd tihenes, et ta selle seest enam Zinaida Nikolajevnat kuskilt ei leidnud, läks ta õlgu kehitades takso juurde, mis seisis üsna endises kohas, tõmbas ukse lahti ja – tagaistmel polnud kedagi ega midagi...

Peagi sündiv Charms ütles nüüd midagi.

See, mis ta ütles, mõjus kui ere projektorikiir taksojuhi nepist tuhmunud mõistuses, kes heitis selle peale pisut kogeldes üle õla:

„Surnu läks juba maha!“

„Jelizaveta Bam“. Pjotr Nikolajevitš-Kupernak – Martin Liira, Ivan Ivanovitš – Vallo Toomla (pälvisid IV üleriigilisel harrastusteatri festivalil 2004. aastal efektse tandemi preemia) ning Jelizaveta Bam – Anne Roovere.

Seda kuuldes mõistis Charms, et Georg Cantori ja Peano ennustatu on tõeks saamas: leidus võimalus, kuidas $B+C+D$ võrduma panna nulliga! Hurraa!!! Selleks tuli ES lihtsalt ära kaotada (nii-öelda taandada). Ja järelikut:

$$\frac{A}{B+C+D} \text{ võrdub } \frac{A}{0} \text{ ga, mis viib aga}$$

paratamatult positiivsesse lõpmatusse ($+\infty$) – ning ühtäkki oligi Charmsil surma kohta kõik selge. Ja seda kõike vaid tänu nimetatud õpetaja nimetähtede puhtjuhuslikule kombinatsioonile ja taksojuhi osutatud võimalusele.

Oma avastuse jaoks vajas noor geenius aga – selge muidugi – hoopis uut vormi.

Ja nime.

Meie küsime aga: mida Charms taksojuhilt küsis?

3. HEINSAARE TIKK

Erinevalt kahest eelmisest osast polnud Heinsaarel triloogia viimasesse jakku üldse asja, sest kui kaks eelmist olid tegelikult Heinsaare tükid, mille juurde Charmsi nime passitati peamiselt garneeringuks, rajanes kolmas näidend, „Jelizaveta Bam“ tõesti puhtalt ainult Daniel Charmsi tekstil.

Nii et ju Mehis siis astus endisest Sõbra majast, kus Üliõpilasteater proove teeb, läbi juhuslikult (endisesse Nukuteatri majja Lutsu tänavas käivad nad ainult mängima).

Sõbras harjutati parasjagu seda, kuidas kaks jõhkrat selli, kes hakatuseks kõvasti prõmmivad ja igatepidi ähvardavad, lõpuks tõesti Jelizaveta Bami korterisse sisse tungivad.

Lavastaja tahtis, et etenduse jälgija tunnetaks dekoratiivse ukse ristseliti val-

la paiskudes kõhedust juba üksi rõhutatult maha tõstetud punaprožektori pahaendelistesse vihkudesse ilmuvate madrusesärkides revolutsiooniliste sellide figuratiiv-pantomiimsetest asenditest.

Aga rollidesse olid pandud toredad, sõbralikud, lustlikud poisid.

Neil ei tulnud kohe kuidagi välja. Prooviti püsside ja nugadega, mutrivõtme ja tillisuurendajaga – rekvisiitor katkus juba juukseid, aga poiste poosid olid ikka pigem jantlikud kui kontklõbised, kananahksed või kooljaluised.

Siis palus korraks lavaruumi Heinsaar, ta oli ehk juba mitu korda kõhatanud, aga kes teda kuuleb. Ta, olles palunud tikutoosi vaid ühe põlemata tikuga, läks lükkas dekoratsiooniukse lahti, tundlikult nagu habemeajaja, kes puudutab eriti hella kohta; punakasvalge valgus venis saali kui veresäbrune vahujuga, hinged kääksusid mõnuga.

Siis astus ta kumendavasse avausse tumedaks vibalikuks siluetiks, võttis toosist tiku ja tegi niisuguse liigutuse, mille peale mulle tundus, nagu oleks just minu kuulmekile katkenud, kurdistusid teisedki.

Järgnevalt oli mul juba Jelizaveta Bami vaimu kosmiliselt kerge mõista. Avaralt.

Missuguse liigutuse Heinsaar tegi?

No nii, hea teatrisõber, vastamiseks aega seitse sekundit, loen:

üks, kaks, kolm, neli, viis, kuus, seitse!

Aeg!

Olgu, olgu, teie personaalselt saate juurde – nii palju kui tahate, ega mul teie ajast kahju pole.

Aga nüüd siis valed vastused!

Hea teatrisõber teab neid loomulikult niigi, kuid nimetan nad siiski otse sõnu ära, et ei jääks lekkima mingitki lõkerdust.

Niisiis valed: liputas, kus see on, torkas kõrva.

Need on valed, tõmmake need endi vastuste seast maha.

Ülejäänud lugege kokku!

Ülejäänud on kõik õiged!

Kõik osalenud saavad osa lõpmatusest, mingit loosimist ses suhtes ei tule, kuid kõik õigesti vastanud on lisaks sellele osa saanud millestki veel.

Millestki veel.

Õigesti vastanute seas on rohkem Kudu – Heinsaare – Charmsi näitemängude nägijaid kui mittenägijaid. Selles seisnebki nimetatud tükkide enneolematu väärtus!

Täpsed arvandmed ja korrelatsioonikordajad juba analüütilis-statistilise teatriteaduse poolt.

Kallid võitjad, te olete õnnelikud juba täna!

Ei ole või?

